

Дело C-161/23**Резюме на преюдициалното запитване съгласно член 98, параграф 1 от
Процедурния правилник на Съда****Дата на постъпване в Съда:**

16 март 2023 г.

Запитваща юрисдикция:

Satversmes tiesa (Конституционен съд, Латвия)

Дата на акта за преюдициално запитване:

14 март 2023 г.

Жалбоподатели в производството пред Конституционния съд:

VL

ZS

LIREVA INVESTMENTS LIMITED

VI

*FORTRESS FINANCE Inc.***Отвeтник:**

Latvijas Republikas Saeima (Парламент на Република Латвия)

Предмет на главното производство

Преценка на съвместимостта на член 124, параграф 6, член 125, параграф 3 и член 126, параграф 3.¹ от Kriminālprocesa likums (Наказателно-процесуален кодекс) с член 92, първо и второ изречение от Latvijas Republikas Satversme (Конституция на Република Латвия).

Предмет и правно основание на преюдициалното запитване

На основание член 267 ДФЕС запитващата юрисдикция иска да установи: i) дали разглежданата в главното производство правна уредба, съгласно която

националните съдилища се произнасят относно конфискацията на облагите от престъпна дейност в самостоятелно производство за незаконно придобитото имущество, попада в приложното поле на Директива 2014/42/ЕС и на Рамково решение 2005/212/ПВР; ii) дали съдържащата се в спорните разпоредби правна уредба относно доказването на престъпния произход на имуществото може да се приеме за съвместима с правото на справедлив съдебен процес, прогласено в Хартата на основните права на Европейския съюз и в посочената директива; iii) ако бъде прието, че въпросната правна уредба е несъвместима с правото на Съюза, дали правните ѝ последици могат да запазят действието си за времето, през което същата е била в сила.

Преюдициалните въпроси

- 1) Обхваната ли е от приложното поле на Директива 2014/42, по-специално на член 4 от тази директива, както и на Рамково решение 2005/212, по-специално на член 2 от същото, национална правна уредба, съгласно която националният съд се произнася по конфискацията на облагите от престъпна дейност в самостоятелно производство за незаконно придобитото имущество, което се отделя от основното наказателно производство преди извършването на дадено престъпление да бъде установено и съответното лице да бъде признато за виновно за това престъпление, и която предвижда също конфискацията въз основа на отделени от преписката по наказателното дело материали?
- 2) При утвърдителен отговор на първия въпрос, може ли правна уредба, като установената в спорните разпоредби, относно доказването на престъпния произход на имуществото в производствата за незаконно придобитото имущество да се счита за съвместима с правото на справедлив съдебен процес, прогласено в членове 47 и 48 от Хартата и в член 8, параграф 1 от Директива 2014/42?
- 3) Следва ли принципът на предимство на правото на Съюза да се тълкува в смисъл, че не допуска конституционният съд на дадена държава членка, който разглежда жалба за противоконституционност, подадена срещу национална правна уредба, която е обявена за несъвместима с правото на Съюза, да приеме за приложим принципа на правна сигурност, както и че произтичащите от тази правна уредба правни последици запазват действието си за периода, през който същата е била в сила?

Посочени разпоредби от правото на Съюза

Харта на основните права на Европейския съюз (наричана по-нататък „Хартата“): член 47, първа алинея и втора алинея, първо изречение, и член 48, параграф 1.

Рамково решение 2005/212/ПВР на Съвета от 24 февруари 2005 година относно конфискация на облиги, средства и имущество от престъпления (наричано по-нататък „Рамково решение 2005/212“): съображение 10 и членове 1, 2 и 4.

Директива 2014/42/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 3 април 2014 година за обезпечаване и конфискация на средства и облиги от престъпна дейност в Европейския съюз (наричана по-нататък „Директива 2014/42“): съображения 9, 15, 22 и 38, както и член 1, параграф 1, член 2, точка 4, член 4, член 5 и член 8, параграф 1.

Практика на Съда

Решение на Съда от 19 март 2020 г., Агро Ин 2001, С-234/18, EU:C:2020:221, точки 56 и 57.

Решение на Съда от 28 октомври 2021 г., Комисия за противодействие на корупцията и за отнемане на незаконно придобитото имущество, С-319/19, EU:C:2021:883, точки 36, 37 и 41.

Решение на Съда от 21 октомври 2021 г., Окръжна прокуратура — Варна, С-845/19 и С-863/19, EU:C:2021:864, точка 75.

Решение на Съда от 22 юни 2021 г., Latvijas Republikas Saeima (Точки за пътнотранспортни нарушения), С-439/19, EU:C:2021:504, точки 132 и 133.

Практика на Европейския съд по правата на човека

Решение на ЕСПЧ (голям състав) от 28 юни 2018 г., G.I.E.M. S.r.l. и други с/у Италия, жалба № 1828/06, § 211, 223—225 и 233.

Решение на ЕСПЧ от 12 май 2015 г., Gogitidze и др. с/у Грузия, жалба № 36862/05, § 102 и 103.

Решение на ЕСПЧ от 25 май 1986 г., Feldbrugge с/у Нидерландия, жалба № 8562/79, § 44.

Решение на ЕСПЧ от 27 октомври 1993 г., Dombo Beheer B.V. с/у Нидерландия, жалба № 14448/88, § 33.

Решение на ЕСПЧ от 15 юли 2010 г., Šikić с/у Хърватия, жалба № 9143/08, § 52.

Разпоредби от националното право, на които се прави позоваване

Latvijas Republikas Satversme (Конституция на Република Латвия; наричана по-нататък „Конституцията“): член 92, първо и второ изречение, който гласи: „Всяко лице има право да защитава своите права и законни интереси пред независим съд. Всяко лице се счита за невинно до установяване на вината му в съответствие със закона“.

Krimināllikums (Наказателен кодекс): член 70.¹⁰, който дефинира специалната конфискация на имущество и член 70.¹¹, параграф 1, който съдържа определение на понятието за незаконно придобито имущество.

Kriminālprocesa likums (Наказателно-процесуален кодекс): член 124, параграф 6, който определя предмета на доказване; член 125, параграф 3, който установява законова презумпция за факт, и член 126, параграф 3¹, който определя субектите на доказването и доказателствената тежест (наричани по-нататък „спорните разпоредби“). Спорните разпоредби в настоящата им редакция са в сила от 24 декември 2019 г.

Член 356 от Наказателно-процесуалния кодекс регламентира производството за обявяване на имуществото за незаконно придобито.

Кратко представяне на фактите и на главното производство

- 1 Съгласно член 124, параграф 6 от Наказателно-процесуалния кодекс в наказателните производства и в производствата за незаконно придобито имущество подлежащите на доказване факти относно престъпния произход на дадено имущество се считат за установени, ако от събраните доказателства може да се направи изводът, че произходът на това имущество е по-скоро престъпен, отколкото законен.

Съгласно член 125, параграф 3 от Наказателно-процесуалния кодекс престъпният произход на имущество, с което е осъществено пране на пари, се счита за доказан, ако участникът в наказателното производство не представи убедителни доказателства за законния произход на това имущество и органът, провеждащ производството, въз основа на съвкупността от доказателства, достигне до основателно предположение, че същото е придобито от престъпна дейност.

Член 126, параграф 3¹ от Наказателно-процесуалния кодекс предвижда, че ако твърди, че съответното имущество не следва да се счита за незаконно придобито, участникът в наказателното производство трябва да докаже законния произход на това имущество. Ако не представи убедителни данни за законния произход на имуществото в установения срок, той губи правото на обезщетение за вредите, причинени от наложените в рамките на наказателното производство ограничения във връзка с възможността да разполага с това имущество.

- 2 С пет жалби за установяване на противоконституционност, подадени от жалбоподателите пред Satversmes tiesa (Конституционен съд, Латвия; наричан по-нататък „запитващата юрисдикция“), същият е сезиран с въпрос за съвместимостта на спорните разпоредби с член 92, първо и второ изречение от Конституцията. Жалбоподателите пред Satversmes tiesa (Конституционен съд) считат, че спорните разпоредби противоречат на член 92, първо и второ изречение от Конституцията във връзка с гаранциите, установени в член 8 от Директива 2014/42, и с Рамково решение 2005/212.
- 3 От преписката в главното производство се установява, че в Латвия са образувани няколко отделни наказателни производства на основание член 195, параграф 3 от Наказателния кодекс за предполагаемо пране на пари в големи размери. Тези производства все още се намират в досъдебна фаза. По всяко от тях органът, провеждащ производството, е иззел финансови активи или недвижимо имущество на жалбоподателите пред Satversmes tiesa (Конституционен съд), образувал е съответни производства за незаконно придобито имущество и е изпратил материалите, свързани с това имущество, на компетентния съд. По всички описани производства с окончателно съдебно решение имуществото на жалбоподателите е обявено за незаконно придобито и е постановена неговата конфискация в полза на държавата.

Основни твърдения на страните в главното производство

- 4 Жалбоподателите пред Satversmes tiesa (Конституционен съд) твърдят, че спорните разпоредби не зачитат принципа на равни процесуални възможности на страните и нарушават принципа на презумпцията за невинност. Според тях Директива 2014/42 е приложима спрямо производствата за незаконно придобито имущество и следователно, в тези производства, на лицата, чието имущество е конфискувано, трябва да се предоставят гаранциите, установени в член 8, параграф 1 от същата директива, и съответно да им бъде осигурено правото на ефективни правни средства за защита и на справедлив съдебен процес. Жалбоподателите считат, че тъй като в производствата за незаконно придобито имущество се прилагат правилата за конфискация без осъдително съдебно решение, а не за разширена конфискация по смисъла на член 5 от Директива 2014/42, в тези производства не може да се прилага законова презумпция за факт.
- 5 Според жалбоподателите пред Satversmes tiesa (Конституционен съд), след като органът, провеждащ производството, приеме, че може да се направи обосновано предположение за престъпния произход на имуществото, върху тях пада непропорционалната тежест да докажат, че същото е законно придобито, без да разполагат с достатъчни и ефективни процесуални гаранции, за да оборят въпросното предположение. Ето защо те считат, че е възможно органът, провеждащ производството за незаконно придобито

имущество, да се намира в по-благоприятно положение от лицето, свързано със съответното имущество.

- 6 Органът, приел спорните разпоредби — Парламентът [на Латвия], счита, че те са в съответствие както с принципа на равни процесуални възможности на страните, така и с принципа на презумпцията за невинност. Предмет на производствата за незаконно придобито имущество са положения, при които въпросът за престъпния произход на имуществото трябва да бъде разрешен, преди съответното лице да бъде признато по предвидения от закона ред за виновно в извършването на престъпление. Международните ангажименти на Латвия включват задължението да приеме правна уредба, която да гарантира конфискацията на незаконно придобитото имущество. Това следва включително от Директива 2014/42.

Кратко изложение на мотивите за преюдициалното запитване

- 7 Доколкото спорните разпоредби са част от правната уредба, която регламентира производствата за конфискация на облагите от престъплението, относими за преценката на тяхната съвместимост с Конституцията са членове 47 и 48 от Хартата, Директива 2014/42 и Рамково решение 2005/212.
- 8 Запитващата юрисдикция счита, че престъпленията, свързани с производствата за незаконно придобито имущество, са включени в материалното приложното поле на Директива 2014/12; освен това, наказанието, предвидено за тези престъпления, е лишаване от свобода за срок от три до дванадесет години, което съответства на наказанието, предвидено в член 2, параграф 1 от Рамково решение 2005/212.
- 9 Съдът на Европейския съюз е постановил, че Директива 2014/42, както и Рамково решение 2005/212, на което същата се позовава, задължава държавите членки да въведат общи минимални правила за конфискация на средствата на престъпленията и облагите от престъпленията с цел да се улесни взаимното признаване на съдебни решения за конфискация, постановени от съдилищата в рамките на наказателни производства. Директива 2014/42 не урежда конфискацията на средствата на незаконни дейности и облагите от такива дейности, постановена от съд на държава членка в рамките на производство, което няма за предмет установяването на едно или няколко престъпления или не е непосредствена последица от такова установяване. На практика, такава конфискация не е обхваната от минималните правила, които тази директива установява в съответствие с член 1, параграф 1, и следователно нейната регламентация попада в рамките на споменатата в съображение 22 от Директивата компетентност на държавите членки да предвиждат по-широки правомощия в националното си право. Следователно запитващата юрисдикция трябва да прецени дали Директива 2014/42, както и Рамковото решение, на което същата се

позовава, е приложима спрямо съдържащите се в Наказателно-процесуалния кодекс разпоредби относно производствата за незаконно придобито имущество.

- 10 Спорните разпоредби се отнасят до доказването на престъпния произход на имуществото в рамките на отделно производство за незаконно придобито имущество, провеждано преди да има влязла в сила присъда по наказателното дело. С отделянето на произнасянето по имуществените въпроси, възникнали в наказателните производства, в специално производство, законодателят цели в интерес на процесуалната икономия да гарантира своевременно решаване на тези въпроси. В посоченото производство не се установява вината на лицето, а се преценява незаконният произход на имуществото или неговата връзка с дадено престъпление. В латвийската правна доктрина това особено производство за незаконно придобито имущество се нарича „производство *in rem*“ и в него се решават окончателно имуществените въпроси. Ако в досъдебната фаза на наказателното производство бъде открито производство за незаконно придобито имущество, в рамките на което съдът се произнесе, че съответното имущество е придобито незаконно, съдът в основното наказателно производство вече не се занимава със съдбата на това имущество. Или, в производствата за незаконно придобито имущество не се установява вината на лицето; тези производства не се основават на осъдителна присъда и по същество не зависят от наказателното производство, в което се разследва съответното престъпление, нито от изхода на това производство.
- 11 Ето защо Директива 2014/42, както и Рамково решение 2005/212, на което същата се позовава, могат да се тълкуват в смисъл, че не намира приложение спрямо установеното в Наказателно-процесуалния кодекс производство за незаконно придобито имущество, тъй като съдебното решение, с което дадено имущество се обявява за незаконно придобито, предхожда установяването на извършено престъпление и признаването на съответното лице за виновно за това престъпление.
- 12 При преценката дали конфискацията без постановена осъдителна присъда е равнозначна на наказание по смисъла на член 7 от Европейската конвенция за защита на човешките права и основните свободи (наричана по-нататък „Конвенцията“), Европейският съд по правата на човека е приел, че отправната точка за тази преценка е дали конфискацията се налага след като със съдебно решение лицето е признато за виновно в извършването на престъпление. Върху посочената преценка, обаче, влияние оказват и други фактори, като характерът и целта на производството и мащабът на конфискацията, а също и естеството на това производство, така както е определено в националното законодателство, и реда за провеждането му.
- 13 Съгласно латвийската правна уредба в производствата за незаконно придобито имущество материалите, които доказват връзката на съответното

имущество с извършеното престъпление и неговия престъпен произход, се отделят от материалите от преписката в досъдебното производство. Страните в тези производства имат право да представят доказателства, но изводите относно връзката на имуществото с извършеното престъпление или относно престъпния му произход се основават по-специално на събраните в основното наказателно производство доказателства.

- 14 Член 4, параграф 2 от Директива 2014/42 предвижда, че при определени обстоятелства същата е приложима и в случаи, при които е било образувано наказателно производство за дадено престъпление, но в рамките на същото не е постановена осъдителна присъда. Във връзка с тази разпоредба не съществува практика на Съда.
- 15 От същата разпоредба във връзка с член 2, параграф 4 от Директива 2014/42 би могъл да се направи изводът, че при определени обстоятелства тази директива е приложима и спрямо производствата за конфискация на облаги от престъпна дейност, които нямат за предмет установяването на едно или няколко престъпления и които не следват непосредствено такива производства, с други думи, спрямо конфискацията на облаги от престъпна дейност без осъдителна присъда. Освен това разпоредбата на член 4, параграф 2 от Директива 2014/42 би могла да се тълкува и в смисъл, по-специално, че посочените в нея причини, поради които конфискацията е невъзможна, не са изчерпателни.
- 16 Ето защо, по дело № 2022-32-01 тълкуването на Директива 2014/42 и на Рамково решение 2005/212 би могло да доведе до противоречиви изводи, що се отнася до въпроса дали правната уредба на производството за незаконно придобито имущество, съдържаща се в Наказателно-процесуалния кодекс, е обхваната от компетентността на държавите членки, установена в съображение 22 от същата директива и дали поради това тези нормативни актове са неприложими спрямо това производство.
- 17 До момента посочените нормативни актове не са тълкувани във връзка с предвидено в националното право производство за конфискация на незаконно придобито имущество, което не се провежда в рамките на граждански процес и което се образува въз основа на съвкупността от съществуващи в дадено наказателно производство доказателства, преди извършването на престъплението да бъде установено и съответното лице да бъде признато за виновно. В контекста на разглежданите от *Satversmes tiesa* (Конституционен съд) правни и фактически обстоятелства правилното тълкуване и прилагане на Директива 2014/42 и на Рамково решение 2005/212, предвид тяхната цел за усъвършенстване на процеса на конфискация на имущество по наказателни дела на равнището на Съюза, не е толкова очевидно, че да не оставя никакво място за разумно съмнение относно приложното поле на тези нормативни актове.

- 18 Ако установената в Наказателно-процесуалния кодекс правна уредба на производствата за незаконно придобито имущество е обхваната от приложното поле на Директива 2014/42 и на Рамково решение 2005/212, на което същата се позовава, държавите членки са длъжни да предприемат необходимото, за да гарантират, че лицата, засегнати от предвидените в тази директива мерки, имат право на ефективни правни средства за защита и на справедлив съдебен процес за защита на техните права. От своя страна, член 48 от Хартата прогласява презумпцията за невинност.
- 19 Член 124, параграф 6 от Наказателно-процесуални кодекс установява по отношение на незаконно придобитото имущество един по-нисък стандарт на доказване („преобладаваща вероятност“), поради което органът, провеждащ производството, не е длъжен да доказва извън всякакво основателно съмнение престъпния произход на имуществото. От момента в който този орган уведоми лицето, свързано със съответното имущество, за наличието на предположение, че същото е незаконно придобито, върху това лице пада тежестта да докаже обратното, ако смята, че няма основания имуществото да бъде обявено за незаконно придобито. Ако лицето не успее да представи убедителна информация относно законния произход на въпросното имущество и органът, провеждащ производството, въз основа на съвкупността от доказателства, достигне до основателно предположение, че същото е придобито от престъпна дейност, тогава, съгласно член 125, параграф 3 от Наказателно-процесуалния кодекс, се счита за доказано, че имуществото, с което е осъществено пране на пари, е незаконно придобито.
- 20 Производство, което не предполага налагане на наказание или осъдителна присъда, не е свързано с „каквото и да е наказателно обвинение“ по смисъла на член 6, параграф 1 от Конвенцията. Конфискацията на имущество, обявено за придобито от престъпна дейност в рамките на производство за незаконно придобито имущество, следва обаче да се счита за „осъществяването на контрол“ върху ползването на собствеността по смисъла на член 1 от Допълнителния протокол към Конвенцията и следователно това производство е свързано и с определянето на гражданските права и задължения на лицата по смисъла на член 6, параграф 1 от Конвенцията. Принципът на равни процесуални възможности на страните е неразделна част от понятието „справедлив съдебен процес“ и в смисъла на справедливо равновесие се прилага както в гражданските, така и в наказателните дела. Този принцип означава, че на всяка от страните трябва да се предостави разумна възможност да се защитава, включително да представя доказателства, при условия, които не я поставят в значително по-неблагоприятно положение спрямо другата страна.
- 21 Макар да е вярно, че съгласно латвийската правна уредба производството за незаконно придобито имущество няма за предмет установяването на вината на дадено лице, това не променя факта, че презумпцията за невинност бива нарушена не само с конкретно посочване на лицето за виновно, но и с

извършването на преценка, която позволява да се установи, че лицето е виновно за престъпление.

- 22 В този смисъл, преценката за евентуалния престъпен произход на имуществото е тясно свързана с въпроса дали с това имущество е осъществено пране на пари. Възможно е изводът, до който са стигнали органът, провеждащ производството, или съответният съд, да бъде възприет като преценка относно вината на лицето, що се отнася до извършването на дадено престъпление. Следователно би могло да се заключи, че спорните разпоредби възлагат в тежест на лицето, свързано с конкретното имущество, да обори презумпцията, че е участвало в пране на пари. Подобна хипотеза би била в противоречие с принципа на презумпцията за невинност.
- 23 Ето защо, ако спорните разпоредби са обхванати от приложното поле на нормативните актове на Съюза, възниква съмнение дали национална правна уредба, която в производствата за незаконно придобито имущество установява законова презумпция относно факта на престъпния произход на дадено имущество и възлага в тежест на лицето, свързано с това имущество, да докаже, че същото е законно придобито, е в съответствие с правото на ефективни правни средства за защита, прогласено в член 47 от Хартата, с принципа на презумпцията за невинност, закрепен в член 48 от същата, и с гаранциите, предвидени в член 8, параграф 1 от Директива 2014/42.
- 24 Запитващата юрисдикция иска Съдът да се произнесе и по въпроса за запазването на правните последици, произтичащи от прилагането на спорните разпоредби.
- 25 Съгласно член 32, параграф 1 от Satversmes tiesas likums (Закон за Конституционния съд) решенията на запитващата юрисдикция са окончателни и подлежат на изпълнение от момента на постановяването им. Съгласно параграф 3 на същия член правна разпоредба, която е обявена от запитващата юрисдикция за несъответстваща на правна норма от по-висок ранг, се счита за нищожна, считано от деня на публикуването на решението на тази юрисдикция, освен ако същата не реши друго. Съгласно член 31, точка 11 от Закона за Конституционния съд обаче запитващата юрисдикция може да посочи в решението си моментът, от който оспорваната разпоредба, обявена за несъответстваща на правна норма от по-висок ранг, престава да поражда действие. Когато определя конкретния момент, от който спорната разпоредба ще престане да поражда действие, запитващата юрисдикция преценява дали съществуват причини, поради които същата трябва да бъде отменена с обратно действие. При преценката на момента, от който спорните разпоредби ще престанат да пораждат действие, трябва да се претеглят, от една страна, принципът на правна сигурност и от друга страна, основните права на определени лица.
- 26 С оглед на изложеното, ако приеме спорните разпоредби за несъответстващи на член 92, първо и второ изречение от Конституцията, на Хартата, на

Директива 2014/42, както и на Рамково решение 2005/212, запитващата юрисдикция ще трябва да се произнесе относно момента, от който тези разпоредби ще престанат да пораждат действие.

- 27 Съдът е постановил, че може да ограничи възможността на заинтересованите лица да се позовават на разтълкувана от него разпоредба, за да поставят под въпрос добросъвестно установени правоотношения, единствено по изключение, въз основа на общия принцип на правната сигурност, присъщ на правния ред на Съюза. За налагането на подобно ограничение е необходимо да бъдат изпълнени два основни критерия, а именно добросъвестност на заинтересованите среди и риск от тежки смущения. Такова ограничение може да се допусне единствено в решението по исканото тълкуване.
- 28 Запитващата юрисдикция смята, че в главното производство трябва да се вземе предвид обстоятелството, че конфискацията на незаконно придобитото имущество се извършва в защита на значим обществен интерес и има за цел зачитане на принципа на правовата държава.
- 29 Спорните разпоредби в настоящата им редакция са в сила от 24 декември 2019 г. Окончателното решение на запитващата юрисдикция ще засегне множество правоотношения. Ако незаконно придобитото имущество бъде конфискувано в полза на държавата, съответните средства ще бъдат прехвърлени в държавния бюджет. С други думи, спорните разпоредби са тясно свързани с държавния бюджет, като тяхната отмяна с обратно действие би могла да произведе неблагоприятни последици за неговата стабилност и да накърни правната сигурност.
- 30 Правната стабилност е съществен елемент на принципа на правна сигурност, който изисква не само регламентиран съдебен процес, но и неизменност на резултатите от същия. Спорните разпоредби са считани за законосъобразни и държавните органи ги прилагат по всички производства за незаконно придобито имущество.
- 31 С оглед на изложеното, ако бъде прието, че спорните разпоредби са несъвместими с изискванията на член 92, първо и второ изречение от Конституцията, на Хартата, на Директива 2014/42 и на Рамково решение 2005/212, е необходимо да установи дали принципите на правна сигурност и на предимство на правото на Съюза трябва да се тълкуват в смисъл, че в съответствие с тези принципи обстоятелствата в главното производство налагат извода, че спорните разпоредби биха могли да са приложими и временно да запазят правните си последици до момента, определен от *Satversmes tiesa* (Конституционен съд) в неговото решение, от който тези оспорвани разпоредби ще престанат да пораждат действие.